

Br:20-02/23

**IZVJEŠTAJ O RADU AGENCIJE ZA RAZVOJ I ZAŠTITU ORJENA- HERCEG NOVI DOO
KAO UPRAVLJAČA PARKA PRIRODE „ORJEN“ ZA 2022.GODINU**

Osnov za donošenje:

Izveštaj o radu Agencije kao upravljača Parka prirode „Orjen“ za 2022.godinu donosi se u skladu sa: Odlukom o osnivanju Parka prirode „Orjen“, Statutom društva i članom 56. Zakona o zaštiti prirode ("Službeni list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016)

Prioritetne aktivnosti

Prema Zakonu o zaštiti prirode, regionalni park ili park prirode je:

“Prostrani prirodni ili dijelom kultivisani lokalitet kopna ili mora, odnosno kopna i mora sa ekološkim obilježjima međunarodne i nacionalne važnosti i predionim vrijednostima. U regionalnom parku/parku prirode zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožavaju obilježja, vrijednosti i uloga parka”.

Saglasno navedenoj definiciji primarni cilj rada Parka prirode „Orjen“ Doo je zaštita i unaprijeđenje biodiverziteta i predionih vrijednosti područja ; omogućavanje povećanja prihoda lokalnog stanovništva i poboljšanja uslova života, korišćenjem ekosistemskih usluga i razvijanjem turizma kao snažnog faktora dobrobiti lokalnog stanovništva i međusobne saradnje.

Planom rada i nacrtom Petogodišnjeg plana upravljanja predviđeno je sedam tematskih oblasti koje za cilj imaju sprovođenje i unaprijeđenje mjera kojima će se ostvariti glavni cilj-zaštita i održivo korišćenje zaštićenog područja.

Tematske oblasti koje su razrađene i kroz jednogodišnji izvještaj su:

- Razvoj i unaprijeđenje sistema upravljanja područjem
- Zaštita prirode
- Razvoj turizma
- Razvoj lokalnih zajednica
- Infrastruktura
- Edukacija i istraživanje -biodiverzitet i kulturno istorijsko naslijeđe
- Promocija

Izveštaj o radu Agencije za razvoj i zaštitu Orjena doo- Herceg Novi za 2022.godinu

1. Razvoj i unaprijeđenje sistema upravljanja područjem.

1.1. Razvoj upravljača parka

Indikator: Uposlen neophodan broj zaposlenih u nadzorničkoj službi. Djelimično nabavljena odgovarajuća oprema.

Takođe u januaru 2022. godine, Agencija za razvoj i zaštitu Orjena je na osnovu Ugovora o ustupanju preuzela od Opštine Herceg Novi na korišćenje "Avanturistički park" Vrbanj, te na osnovu člana 3. i člana 4.ovog Ugovora , ugovorne strane su se saglasile da ustupilac uz privremeni objekat ustupa i opremu koja služi za upravljanje parkom (automobil, generator, kamere, sofver isl.)kao i zaposlene u "Avanturističkom parku"(instruktori, inkasanti, instruktor – monter)koji ostaju radno angažovani kod primaoca, sve prema Sporazumima o preuzimanju radnika. Tokom 2022. godine u Agenciji za razvoj i zaštitu Orjena, zajedno sa preuzetim zaposlenima iz "Avanturističkog parka" bilo je dvadeset i jedno zaposleno lice i to: sedam lica sa visokom stručnom spremom i četrnaest lica sa srednjom stručnom spremom. Zaposleni su obavljali poslove zaštite prostora (prirodnih i kulturnih vrijednosti), promocije, turizma i administracije.

Postignuti su sporazumi o zajedničkom djelovanju u incidentnim situacijama sa institucijama koje su prisutne u PP ili se graniče sa njim (Orjen- Trebinje, Kotor, Služba spašavanja, Uprava za šume, MUP, Pogranična služba) u skladu sa kojima se djelovalo u toku 2022g.

1.2. Park ima uspostavljen sistem praćenja realizacije nacrta plana upravljanja i obezbjeđivanja transparentnosti rada.

Aktivnosti koje su sprovedene od osnivanja Agencije kao upravljača, nastavljene su i tokom 2022.godine te su svi akti, podaci i aktivnosti ažurirani i dokumentovani u arhivi preduzeća.

Planska dokumentacija

U skladu sa Zakonom o zaštiti prirode neophodno je da Upravljač zaštićenog područja pripremi Petogodišnji plan upravljanja zaštićenim područjem i plan upravljanja zaštićenim područjem za svaku godinu rada.

U januaru mjesecu 2019.godine preduzete su mjere za izradu Petogodišnjeg plana upravljanja. Tokom jula 2021.godine stručna lica angažovana od strane "Šuma plan" za izradu ovog dokumenta ponovo su izašla na teren radi ažuriranja podataka odnosno

evidentiranja eventualnih promjena. Petogodišnji plan upravljanja sa menadžment planom za 2022-2027g je pripremljen.

Naime, kako je Studija zaštite od strane kabineta Opštine Herceg Novi zatražena Agenciji za zaštitu životne sredine u momentu kada pravno postupak nije bio zaokružen upisom u centralni registar zaštićenih područja, dokument je trebalo nakon upisa i određivanja upravljača dopuniti pravnim aktima.

Agencija kao upravljač uvažila je sve predloge Agencije za zaštitu životne sredine u pogledu granica parka koje su predložene Studijom zaštite iz 2017godine i Studijom revizije uz zahtjev od 15.03.2019.god. Br. 6-3/19 za izuzeće određenih lokacija i usaglašavanje sa prostornim planovima PUP i GUP za prostor Opštine Herceg Novi.

Agencija za zaštitu životne sredine je saglasna da prilagodi granice III zone zaštite sa zahtjevima Agencije za razvoj i zaštitu Orjena i Opštine Herceg Novi. Da bi se navedeni zahtjevi pravno ispoštovali neophodno ih je potvrditi održavanjem javne rasprave. Karta parka sa izuzetim lokacijama je dostavljena nadležnom opštinskom sekretarijatu- Sekretarijat za komunalne djelatnosti, ekologiju i energetska efikasnost.

Javnom raspravom kao završnim postupkom u koji se uključuju sve zainteresovane strane definišće se nove granice Parka kao i stepen zaštite u okviru granica.

1.3.Efikasno i održivo upravljanje

Službe Parka prirode Orjen u saradnji sa organizacijama u regionu i opštinskim sekretarijatima prati rokove za pozive i obezbjeđuje učešće na projektima, priprema projektne ideje za finansiranje kod međunarodnih institucija.

Tokom 2022. NVO Program za životnu sredinu (EnvPro) realizovao je naučno-istraživački projekat pod nazivom "Očuvanje endemskih, rijetkih i ugroženih biljaka planine Orjen", koji je finansiran sredstvima Partnerskog fonda za kritične ekosisteme (CEPF). Ovaj projekat, realizovan u periodu od 2019-2022. godine, pomogle su partnerske institucije: Prirodoslovni muzej Rijeka (Hrvatska), Univerzitet Primorska, Kopar (Slovenija), Agencija za razvoj i zaštitu Orjena, Herceg Novi (Crna Gora).

Sadržaji i rezultati projekta biće opisani u okviru tematskih oblasti kojim pripadaju a u skladu sa specifičnim ciljevima upravljanja zaštićenim područjem.

2.Zaštita prirode

Indikator: Monitoring flore i faune tokom cijele godine vrši zaštitarska služba, a vrši se i u saradnji sa ENV. PRO. organizacijom sa kojom je potpisan ugovor. U nastavku je teksta po oblastima je opisano trenutno stanje prirodnih resursa flore i fauna i mjere i aktivnosti preduzete u cilju očuvanja i obnove prirodnih resursa Parka prirode Orjen.

Prirodni resursi Parka prirode

Park prirode Orjen se prostire na površini od 8797,2ha(Studija zaštite) i raspolaže sa značajnim prirodnim resursima. U Studiji zaštite istaknuto je kako je područje Orjena prepoznato kao izuzetno važno područje zbog prisustva velikog broja međunarodno značajnih tipova habitata i ekosistema te vrste flore čime je uvršteno u projekte koji predstavljaju mrežu zaštićenih područja Evrope (Emerald i Natura 2000)

Kroz buduće djelatnosti parka i sprovođenja aktivnosti predviđenih Planovima upravljanja parka zaštitice se biodiverzitet područja i valorizovaće se turistički potencijali u skladu sa održivim korišćenjem prirodnih resursa Parka prirode i potrebama zaštićenog područja.

Trenutno stanje zaštićenog prirodnog dobra

Studija o izvodljivosti za ustanovljavanje zaštićenog prirodnog dobra kroz terenski rad stručnih saradnika utvrdila je da područje Parka prirode Orjen ima izuzetne vrijednosti kada je u pitanju biološka, geološka raznovrsnost, pejzaž i kulturna baština ali i dobru očuvanost istih uprkos značajnim negativnim pritiscima.

Orjen odlikuje značajan diverzitet vrsta staništa od kojih je veliki broj značajan sa aspekta zaštite na nacionalnom i međunarodnom nivou, zatim bogatim kulturnim naslijeđem, te pejzažnim vrijednostima koje su takođe značajne na nacionalnom ali i međunarodnom nivou. Područje Orjena je identifikovano kao EMERALD I IBA područje.

2.1 Praćenje stanja

Redovne aktivnosti zaštitarske službe kontinuirano su sprovedene tokom 2022. godine i to: kontrola zaštićenog područja u smislu neposrednog uvida u stanje prostora i mogućih lako uočljivih promjena biodiverziteta; nekontrolisane gradnje; oštećenja ili uništenja staništa flore i faune, lovokrađe; obezbjeđenja migracionih puteva životinjskih vrsta koje žive u zaštićenom području kao i uznemiravanja istih u mjeri u kojoj je to moguće;

2.2. Očuvanje i obnova

- Sa organizacijom ENVprogramme Podgorica ostvaren je projekat zaštite endemičnih, rijetih i ugroženih vrsta na Orjenu, koji je započet u februaru 2019.godine i uspješno završen 2022 godine. Projekat je finansiran od strane francuske organizacije CEPF-partnerski fond za kritične ekosisteme, koji je osnovan kako bi štiti bioški najbogatije i najugroženije regione svijeta.

Mini grant je vrijednosti 20.000 \$ (projekat je produžen i ukupna vrijednost je 40.000 \$) a sadrži konkretne mjere zaštite i konzervacije određenih endemičnih vrsta kao i njihovo praćenje sa ciljem ex situ i in situ očuvanja.

Postignuća: Mapiranje ugroženih vrsta, izolovanje izdvojenih jedinki i laboratorijsko ispitivanje sa ciljem širenja areala, edukacija zaposlenih o monitoringu i izvještavanju.

Takođe u avgustu 2021. godine izgrađena je manja izložbena botanička bašta sa rijetkim i ugroženim vrstama biljaka sa Orjena. Dužina bašte je 10m i prati liniju međe dok je širina 0,6m. Botanička bašta se nalazi na katastarskoj parceli 1002, KO Kruševica.

Agencija za razvoj i zaštitu Orjena potpisala je memorandum sa Envpro- Podgorica kao stalnom partneru u istraživanju područja PP Orjen.

- U skladu sa zakonskim propisima šumom, šumskim plodovima, ljekovitim biljem i divljači na prostoru Parka upravlja Uprava za šume odnosno Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Uloga upravljača Parka u kontroli i zaštiti korišćenja šuma, šumskih plodova, ljekovitog bilja i divljači je u tijesnoj vezi sa radom Uprave za šume i Ministarstva na zaštićenom području.

Obzirom da dvije nadležnosti, Parka i Uprave za šume, proizilaze iz različitih zakona, može se zaključiti da isti nisu usklađeni kako bi se efikasno primjenjivali (Zakon o zaštiti prirode, Zakon o šumama i Zakon o lovstvu).

Tokom prethodnog perioda upućeni su i zahtjevi sa predlozima za saradnju i obnovu obradivog zemljišta direktoratu za ruralni razvoj kao i Upravi za šume za izdavanje Agenciji na uvid plana aktivnosti i plana upravljanja šumama na teritoriji parka.

- Asistencije pri gašenju požara

U razdoblju učestalih ljetnjih požara, članovi zaštitarske službe Agencije su, zajedno sa pripadnicima Službe zaštite i spašavanja, dežurali i gasili požar kod Sitnice, te ga na kraju stavili pod kontrolu i tako otklonili opasnost po okolne objekte. Zajednički rad na terenu sa Službom zaštite i spašavanja je dio već standardne procedure djelovanja u ovakvim i sličnim slučajevima.

3.Razvoj turizma

Indikator: Broj posjeta na Fb stranici, kao i povećan broj vođenih tura. Takođe u prethodnom periodu intenzivirana je saradnja sa hotelima, sa kojima su potpisani ugovori o daljoj saradnji. Kroz međunarodni projekat urađeni su promo spotovi i odštampane su nove brošure sa proširenom ponudom u koju je uvrštena i ponuda mještana. Brošure su podijeljene po hotelima, po turističkim info centrima, kao i na sajmovima i bazarima na kojima smo predstavljali ponudu.

Tokom prethodne godine intenzivno je rađeno na afirmaciji i valorizaciji zaleđa u svrhu održivog razvoja turizma na sve zakonski raspoložive načine a u skladu sa specifičnim ciljevima upravljanja zaštićenim područjem.

3.1. Razvoj turističkih sadržaja/turistički proizvodi Agencije

„TURA I AVANTURA“

- Kao jedan od rezultata do tada ostvarenih edukativnih aktivnosti, osmišljena je i nova ponuda za djecu školskog i predškolskog uzrasta: edukativno-zabavna cjelodnevna tura „Tura i avantura“. Obuhvata obilazak Muzeja, kanli kule i Kuće Andrića u Herceg Novom, upoznavanje sa Parkom prirode Orjen kroz šetnju, te na kraju, posjetu Avanturističkom parku „Vrbanj“.

POSJETA – HIKING TURE I AVANTURISTIČKU PARK

Poslije prošlogodišnje sezone gdje smo uspostavili dobar temelj za rad ove godine smo nastavili sa “dobrim receptom” i gostima ponudili naše unikatne ture, modificovane i poljšane u odnosu na prošlu sezonu, ali poenta je ostala ista. To su, da napomenemo, ture:

1. Blago iz Srca Orjena (odlazak do Subrinog amfiteatra i prezentacija pravljenja koktela od snijega).
2. Carev put (odlazak do Orjenskog Sedla, prezentacija pravljenja koktela od snijega, obilazak staze Ćesarev put).
3. Hercegovski vremeplov (pješačka tura iz centra grada do Kamenog uz zanimljivu i manje poznatu stranu istorije ovog podneblja).
4. Selo Žlijebi (odlazak do sela Žlijebi panoramskom stazom Spile, obilazak kamenog sela).

Tu su pored ovih tura u ponudi i dvije unikatne MTB (mountainbiking) ture. Za goste sa više iskustva i prave sladokusce tu je uvijek pružena mogućnost organizacija i individualnih tura prema sposobnostima turista koji nam se obrate (Veliki kabao 1894 m najviši vrh na Jadranu i vrh Subra 1679 m najljepši detalj primorskih Dinarida ...) u dogovoru sa našim iskusnim planinskim vodičem.

I ove godine želimo da istaknemo velikio interesovanje turista iz hotelskog smještaja od kojih bi na prvom mjestu izdvojili “najrazmaženije” svjetske goste iz jedinog hotela sa 7 zvjezdica (☆☆☆☆☆☆) u Evropi One & Only. Menadžment hotela je prepoznao našu ponudu, a kvalitetetom naše usluge stekli smo njihovo veliiko povjerenje, pa smo iz tog hotela imali i najviše potražnje. Ovim smo dokazali da svojom ponudom možemo da zadovolimo i najzahtjevnije svjetske turiste. Pored ovog hotela saradnju smo nastavili i sa već starim partnerima Lazure Marina & Hotel. Tu su i ostali

hoteli i agencije iz našeg grada i Boke. U preko 40 hiking tura imali smo priliku da PP Orjen predstavimo turistima iz: USA, Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Rusije, Ukrajne, Argentine, Kanade, Švedske. Imali smo posjetioce iz okruženja: Srbije, Hrvatske, Bosne i Slovenije. Najviše je posjetilaca bilo iz USA (40,91%), Velike Britanije (18,18%), Njemačke (4,55%), Regiona (22,71%) i ostali (13,65%). Najtraženije su bile ture Blago iz srca Orjena i Hiking stazom zdravlja.

Od januara ove godine našem preduzeću je vraćen na upravljanje Avanturistički park Vrbanj i time smo u mnogome pojačali turističku ponudu a i posjeta je bila znatnija u odnosu na predhodne godine. Tako smo na završetku školske godine imali posjetu iz više osnovnih škola što smo ranije napomenuli.

/	KORISNICI PARKA		POSJETIOCI PARKA		/
Mjesec	Djeca	Odrasli	Djeca	Odrasli	UKUPNO
JUN	383	25	386	158	544
JUL	188	64	224	285	509
AUGUST	192	61	228	234	462
SEPTEMBAR	83	19	134	79	213
OKTOBAR	270	69	347	285	632
NOVEMBAR	50	33	71	106	177
DECEMBAR	3		3	8	11
UKUPNO	1169	271	1399	1155	2548

4. Razvoj lokalne zajednice

Indikatori

- Poboljšano shvaćanje i pozitivan stav lokalnog stanovništva prema zaštiti prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka;
- Broj održanih obuka;
- Broj učesnika na obukama.

Nadzornici tokom obilaska terena imaju obavezu da komuniciraju i da u svakom momentu budu spremni da pomognu lokalnom stanovništvu. Sa razvojem Parka nastojimo da unaprjeđujemo integrisanje lokalnog stanovništva u procese ostvarivanja benefita postojanja zaštićenog područja što je i jedan od ciljeva Parka.

Park promovišući značaj i vrijednost ovog područja nastoji da u prvi plan stavi lokalno stanovništvo koje naseljava prostor Parka. Time se nastoji povećati produktivnost lokalnog stanovništva u smislu da se njihovi proizvodi/usluge koje na prostoru u PP i

kontaktnom području prodaju turističkim subjektima/turistima koji posluju u PP i posjećuju PP.

Tokom 2021. godine realizovan je međunarodni projekat Eko Vil Orjen, za koji je Agencija za razvoj i zaštitu Orjena dobila mini grant učestvovanjem na konkursu Programa grantova za zaštićena područja. Za ovaj međunarodni projekat potpisan je ugovor na polju saradnje Parkovima Dinarida – regionalna mreža zaštićenih područja Dinarida.

Projekat je usmjeren na ekonomsko osnaživanje mještana i edukaciju žena sa područja podorjenskih sela, kao posebno ranjive grupe, u cilju održive valorizacije resursa i kreiranja prepoznatljive lokalne ponude tog područja. Njegov cilj je razvoj i unaprijeđenje saradnje upravljača Parka Prirode Orjen sa lokalnom zajednicom u njihovo uključivanje u rad upravljača što podrazumjeva: plasman domaćih proizvoda, seoski turizam i ponudu smještaja, tradicionalnog doručka na turističkim turama i obilazak seoskih domaćinstava.

Kroz radionice projekta Ekovil Orjen nastali su razni unikatni suveniri kao i gastrosuveniri Parka prirode Orjen koji su predstavljeni i stavljeni u prodaju na štandu u dvorištu Info edu centra na Vrbanju. Saradnja sa učesnicama iz Eko Vil projekta je kontinuirana, Agencija za razvoj i zaštitu Orjena obezbeđuje prezentaciju, promociju i plasman suvenira i gastro – suvenira koji nose brend Parka prirode Orjen, na raznim sajmovima, bazarima kao i kroz manifestacije koje organizujemo na području Parka prirode Orjen.

5. Infrastruktura

Tokom 2022. godine konačno je završena rekonstrukcija puta Kruševica – Vrbanj, što je od velikog značaja i veliki preduslov za dalju razvoj Parka prirode kao višednevne izletničke destinacije kao i za funkcionisanje stanovnika Parka kao i radnika Parka prirode pri obavljanju radnih aktivnosti.

Kontinuirano se tokom 2022.g kao i u prethodnim godinama radilo na uspostavljanju putne i druge infrastrukture koja omogućava lokalnom stanovništvu i turistima kvalitetniju komunikaciju kroz prostor PP:

- Održavanje i uređenje staza koje su dio turističke ponude parka, održavanje puteva i uklanjanje prepreka sa puteva.
-Sve staze koje se koriste u organizovanim turističkim turama parka, redovno se održavaju i oplemenjuju. Na šumskim putevima, često se nađu prepreke u vidu stijene sa sipara ili opožarenog stabla naročito nakon otapanja snijega. Prepreke se uklanjaju ručno uz pomoć primitivnih alata.

- Završeni su radovi oko uređenja kamenoh zida oko Info centra kao i uređenje i oplemenjivanje samog dvorišta. U saradnji sa NVO koje se bave zaštitom životne sredine dobili smo u sklopu Info centra i malu botaničku baštu sa endemskim ili veoma rijetkim vrstama bilja koje rastu na teritoriju PP Orjen i sada predstavljaju veliku atrakciju za sve posjetioce.
- Što se tiče širenja infrastrukture urađeno je mnogo na krčenju vegetacija na putevima u PP Orjen što je bilo veoma značajno za završetak puta od Kruševica do Avantirističkog parka pa dalje do donjeg mosta makadamskim putem prema Orjenskom sedlu.
- U saradnji sa TOHN izgrađena su i uređena dva nova vidikovca na starom Austrougarskom putu prema Orjenskoj lokvi.
- Uređenje postojećih vidikovaca za foto ture i odmorišta odnosno zamjena i postavljanje klupa na vidikovcima i izletničkim mjestima na teritoriji PP. Pripadnici zaštitarske službe parka prirode Orjen obnovila je već ranije izgađeni vidikovac-odmorište na putu Kruševica-Vrbanj. Obnovljena je drvena ograda oko platoa, te nadstrešnica, tako da je ovo atraktivno svratište ponovo aktivno u punom kapacitetu. Pruža odličan pogled na vrhove Orjena i Kruševice sa okolinom.
- Postavljanje info tabli
- Urađene su dopune na Stazi zdravlja po kojoj je PP Orjen postao prepoznatljiv u regionu.

6. Edukacija i istraživanja- biodiverzitet i kulturno istorijsko naslijeđe

6.1 . Podizanje svijesti lokalnih građana i posjetilaca o značaju očuvanja PP

6.1.1. Saradnja sa sekretarijatom za kulturu i obrazovanje

Kroz saradnju i podršku Sekretarijata (kao i samih škola, naravno), tokom proljeća smo izveli po svim hercegnovskim osnovnim školama polusatne prezentacije na temu zaštite prirode, sprovedi anketu o posjeti Parku prirode Orjen, te podijelili edukativne brošure, takođe realizovane u sa radnji sa Sekretarijatom. Brošure je namijenjena osnovcima a ukazuje na slikovit i zabavan način na veliku povezanost čovjeka i prirode. Prezentacije po školama su realizovane ove godine po prvi put, sa obostranom željom da postanu redovne. Kao njen rezultat su nastale i škole u Parku prirode.

6.1.2. Škola u prirodi

Krajem školske godine je organizovano više jednodnevnih izleta-škola u prirodi, realizovanih na Vrbanju, u Parku prirode Orjen. Agencija za razvoj i zaštitu Orjena je, u ulozi domaćina, ugostila mališane iz hercegnovskih osnovnih škola, održavši im čas u prirodi, te omogućivši organizovanu posjetu Avanturističkom parku Vrbanj.

6.1.3. Edukacija zaposlenih:

- Prema važećem Zakonu o zaštiti prirode, zaštićena područja su u obavezi da edukuju zaposlene na terenu-nadzornike-zaštitare. Park prirode Orjen ima zakonski minimum zaposlenih na terenu u zaštitarskoj službi i svi zaposleni u istoj ,tokom prethodnog perioda prošli su niz obuka(koje su započete 2020g.) i stekli neophodne licence. Takođe učešćem na radionicama na temu upravljanja zaštićenim područjima, zaštite životne sredine i zaštite i spašavanja, menadžment i zaposleni su imali priliku da se dodatno informišu i edukuju u napomenutim sferama. Agencija za razvoj i zaštitu Orjena je učestvovala na Sastanku upravljača zaštićenih područja u organizaciji Direktorata za zaštitu prirode,

Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, **Seminaru** „Razmjena iskustava u otpornosti na katastrofe u vanrednim situacijama uzrokovanim poplavama i požarima”i radionici „Procijena rizika od katastrofa te razmjena iskustva I najboljih praksi u razvoju mjera i aktivnosti za ublažavanje indetifikovanih rizika’, u organizaciji Sekretarijata za društvene djelatnosti i međunarodnu saradnju Opštine Herceg Novi.

6.2 Naučna istraživanja

Indikator: Jedan od projekata zaštite i konzervacije ugroženih endema (predlog organizacije - *Iris Orjenii*) započet je u februaru 2019.godine. Ovaj mini grant se realizuje u saradnji sa ENV. PRO. organizacijom.

6.2.1. Biodiverzitet

Agencija za razvoj i zaštitu Orjena, kao upravljač zaštićenog područja, partner je organizaciji EnvPro – Program za životnu sredinu, na projektu zaštite endemičnih, rijetkih i ugroženih vrsta u parku prirode Orjen koji je završen 2022 godine. Projekat je već opisan u stavci 2.2.

Orjen je veoma značajno “Hot spot” područje endemskih vrsta. Zbog velikog broja međunarodno značajnih tipova habitata i vrsta flore, prepoznat je i uvršten u projekte koji predstavljaju mrežu zaštićenih područja Evrope (Emerald I Natura 2000). Istraživanja Natura 2000 CG vršena su na Orjenu tokom 2020g. i 2021g a saznanja sa terena od strane angažovanih stručnjaka-botaničara i faunista od velike su koristi zaposlenima u Parku prirode. Takođe informacije koje sa terena zaštitarska služba dostavlja istraživačima značajno doprinosi istraživanjima ovog područja.

6.2.2.Arheološka istraživanja

- Rekognosciranje terena kod vrha Kulina (735 m) je izvedeno u dva navrata, samostalno, te drugi put u saradnji sa JU Muzej i galerija. Sam naziv „Kulina“, upućuje na neku gradnju na ovom vrhu-vidikovcu, smještenom između sela Kameno i Mokrine. Na vrhu se uočavaju ostaci položaja iz II sv. rata, ali i stariji, vjerovatno iz razdoblja austrougarske uprave, što se uklapa sa informacijama dobijenih od žitelja Kamenog. Osim toga, na vrhu su uočeni fragmenti keramike koji bi mogli ukazivati da je postojala i prethodna, vjerovatno gradinska, odnosno-arheološka faza ovog lokaliteta.

- Rekognosciranje terena kod vrha Gomila (730 m), izvedeno je u januaru 2022. Gomila je drugi dominantni vrh u zaleđu Mokrina, smješten neposredno iznad zaseoka Kosići. Za razliku od Kuline, do Gradine ne vodi nikakva bolja komunikacija od pastirske stazice, osim donekle u donjem dijelu. Na vrhu, ali i u širem okruženju se takođe vidi razbacana velika količina kamena, za koju se ne može ustanoviti šta je prvobitno formirala, ali zasigurno je kamen morao biti donešenNa vrhu,u gomili kamena, razaznaje se pravougaoni prostor sa suvomeđom, sa izlazom ka jugu. Nije sasvim jasna priroda ove trošne gradnje od naslaganog kamena na suvo, bez tragova obrade, ali je za pretpostaviti da je vojne prirode.

- Rekognosciranje terena kod vrha Ljut (550 m) poviše Mokrina, izvedeno je takođe u januaru. Ovo stjenovito izduženo uzvišenje se nalazi između Kuline i Gradine. Mada manje očigledno nego na prethodna dva vrha, ovdje je takođe uočljivo da je u nekom vremenu kamenje iznošeno na vrh, ali gotovo da se ne primjećuje da ono formira neku strukturu. Vjerovatno je zadnja upotreba bila u II svjetskom ratu.

- Rekognosciranje terena u okolini Sniježnice je realizovano u decembru 2022. Prvenstveni cilj je bio lociranje Boškove pećine, speleo-lokaliteta poznatog kao pribježište u ratnim vremenima. Tom prilikom objekat nije pronađen u ovom veoma razuđenom i krševitom terenu, tako da se planira nastavak, ali uz pratnju lokalnog vodiča.

- Rekognosciranje terena kod vrha Ogradina, lokaliteta koji pominje 2006. godine arheolog Viktor Varga u popisu arheoloških lokaliteta opštine Herceg Novi, obavljeno je avgusta 2022. Pred vrhom se stupa na prostranu kosinu zasutu pretežno sitnijim kamenom, očito antropogenog porijekla. Ovom prilikom brdo samo djelimično pregledano, jer je zelenilo umanjivalo doživljaj cjelovitosti lokaliteta, tako da je u najmanju ruku potrebno još jednom izaći kako bi se utvrdile granice, odnosno, potvrdile zapisi o cjelokupnom brdu obuhvaćenom odbrambenom gradnjom.

- Rekognosciranje dijela terena u Ljutom kršu, obavljeno u decembru 2022, pokazuje bogatstvo keramičkih fragmenata duž napuštene pastirske staze u jugoistočnom dijelu ovog prostora. Ništa drugo na terenu ne upućuje na postojanje bilo kakve naseobine, ili utvrđenja, pa je potreban novi izlazak kako bi se prikupilo sa terena još informacija, te vidjelo da li se radi o arheološkom lokalitetu. Sama priroda omogućava efikasnu defanzivnu odbranu, budući da je mjesto opasano vrlo teško prohodnim krševitim terenom.

6.3. Sakupljanje podataka-istorija i etnografija

U toku 2021. urađeno je etnografsko istraživanje, intervju (audio i pisani) sa nekadašnjim mještanima sela Ubli, Vuković Slobodankom i Blažom, rađen u svrhu bilježenja nekadašnjeg načina života u ovom podorjenskom selu, a dijelom kao tonski zapis za eventualna kasnija lingvistička istraživanja. Ovakva bilježenja su važna jer naše zaleđe nije više ni blizu nastanjeno kao u prošlosti, te odlaskom starih generacija nepovratno gubimo važne informacije o prošlosti, ali i toponime, naročito mikro-toponime planinskog zaleđa.

Sakupljeni podaci:

- Sakupljeni su podaci o danas gotovo potpuno zaboravljenom umijeću izrade korpi, konopa i tekstila od biljke žukve. Za ovu namjenu žukva je korišćena na Crnogorskom primorju, Konavlima, oko Šibenika, južnoj Italiji, Albaniji i Grčkoj, a danas se proizvodnja obnavlja u turističke svrhe (prvenstveno u Italiji), gdje proizvodi od žukve sve više pronalaze mjesto kao autohtoni suveniri, pa čak i u modnoj industriji. U tom kontekstu bi bilo značajno proučiti mogućnosti da se na neki slični način oživi i domaća proizvodnja, čime bi dali doprinos i obnovi tradicije, ali i privrednim aktivnostima povezanim sa turizmom.

Ostale aktivnosti

Predavanje „Suvozična baština i turizam“ održali smo u februaru 2022. na univerzitetu Mediteran u Podgorici, a sastojalo se od prezentacije ali i praktičnog rada na maketi. Cilj događaja je bio širenje svijesti o mogućnostima razvoja novih turističkih proizvoda, baziranih na suvozičnoj baštini, te potrebama njene zaštite, koliko zbog turizma, toliko zbog očuvanja ovog važnog segmenta sopstvenog kulturnog naslijeđa.

U istom cilju održavamo na Orjenskom sedlu već tradicionalni događaj, „Prvenstvo Crne Gore u gradnji suvomeđe“, vršeći na taj način prenos umijeća gradnje u kamenu na suvo.

- Presentacija „Voda u kršu, tradicija, vjerovanja i rituali“ održana je 27. maja, kod planinarskog doma „Za Vratlom“, učesnicima manifestacije 23. Orjenski maraton, a povodom 24. maja, Evropskog dana parkova. Danas kada je voda za najveći broj ljudi samo proizvod, a mi puki korisnici usluge vodosnabdijevanja, nije na odmet napomenuti da je voda imala, odnosno, u određenoj mjeri ima i danas, osim onog svog osnovnog značaja, kao uslova opstanka, i onaj drugi, nematerijalni, vezan za religije, vjerske kultove, rituale i narodna vjerovanja. Taj aspekt najbolje je očuvan u ruralnim oblastima, a naročito kraškim, gdje je voda i njena pojava još uvijek vidno obavijeni predanjima i vjerovanjima. Presentacija je imala za cilj naglasiti značaj vode u kršu, njenog čuvanja, ali i čuvanja ovog nematerijalnog sloja vezanog za nju.

- Presentacija „Gumna i bića tame“ i foto izložba „Gumna zaleđa Boke, održani su 13. jula u porti Crkve Sv. Jovana na Kamenom, a u okviru događaja „Nad Bokom po mjesecini“. Tom prilikom su posjetoci, uz pratnju vodiča, imali priliku prethodno obići u noćnom ambijentu vidikovce u prirodi, smještene u okolini sela, a tu su bili i mladi glumci, obučeni u odore noćnih bića iz narodnih priča. Cijeli događaj je, osim zabave, imao i dublju, edukativnu ulogu, gdje je skrenuta pažnja na gumna kao nasljeđenu vrijednost, iskoristljivu i u kulturi i u turizmu, ali gdje je potenciran i nematerijalni aspekt ovih građevina kao sastajališta bića nekog drugog svijeta. Ista presentacija i izložba je zatim u novembru održana i u prostorijama PK „Subra“.

- Predstavljanje kulturne ponude Parka prirode Orjen u Novom Mestu, gradu-pobratimu, u okviru manifestacije „Sedmica kulture“. Tom prilikom su predstavljene kulturne rute čiji organizovani obilazak nudi park prirode Orjen. Naime, gotovo cjelokupan program tura Parka prirode makar se dotiče kulturne baštine, ako već nije i baziran na njoj, kao recimo tura Hercegovski vremeplov i selo Žlijebi.

- Svake godine podržavamo odvijanje sportskog, ali i kulturnog događaja, bućarskog takmičenja na Orjenskom sedlu (1600 m), na najvišem zogu u Crnoj Gori i na taj način promoviramo očuvanje bućanja kao tradicionalne zabave našeg zaleđa, običaja koji je ozbiljno načet savremenim navikama, a dio je folklora i prepoznatljivosti ovog kraja.

- Na dan Kotobiljske bitke (15. septembar), presudnog događaja koji je omogućio oslobađanje Herceg Novog od turske vlasti, izveli smo pješačko-edukativnu turu gdje smo zainteresovane proveli kroz teren gdje se bitka odvijala, ali i obišli utvrđene položaje u okolini (Gručalica i Tajno brdo), sa vojnom istorijom od vremena austro-ugarske uprave, pa sve do početka ovog vijeka. Dio ove ture imamo u stalnoj turističkoj ponudi pod nazivom Hercegovski vremeplov.

- Na molbu medija, lista Jezerski vrh, te jedinog specijalizovanog turističkog magazina u Crnoj Gori, Caffè Montenegro, odrađeni su i publikovani članci posvećeni munici, endemskoj vrsti bora, simbolu Orjena, sa akcentom na nekadašnje tradicionalne načine korišćenja ovog drveta u podorjenskim selima. Munika je danas strogo zaštićena vrsta, ali moramo čuvati saznanje kako je to bilo u raznim razdobljima prošlosti i na taj način dodatno istaći značaj njenog očuvanja.

- Stručno usavršavanje kroz praksu (Željko Starčević) obavljeno je proteklog ljeta u sklopu kampanje crnogorsko-poljskih arheoloških istraživanja na Gradini – utvrđenom vrhu u zaleđu Risna, lokalitetu sa kulturnim slojevima od ilirskog razdoblja pa sve do II sv. rata.

7.Promocija

Na samom početku želimo da istaknemo da smo u svim segmentima Plana za 2022 godinu PP Orjen premašili očekivanja, i da smo veoma ponosni na realizaciju aktivnosti vezanih za ukupnu ponudu PP Orjen!

Plan posjete sajmovima turizma u okruženju je u potpunosti realizovan, posebno uspostavljanjem veoma uske saradnje sa TOHN. Tako smo u 2022. godini uzeli učešće i predstavili PP Orjen na sajmovima turizma u Beogradu, Banja Luci i Zagrebu. Štampani su novi promotivni turistički materijali u sklopu projekta EKO VILL koji je uspješno realizovalo naše preduzeće. U sklopu istog projekta snimljen je i promo video materijal koji gdje je akcentat stavljen na turizam granu u kojoj je naše preduzeće u predhodnim godinama pokazalo najbolje rezultate.

Komunikacija sa turističkim ponuđačima sa teritorije HN na unapređenju turističke ponude je bila više nego dobra tako da imamo rezultat da su mnogi od njih preusmjerili svoju ponudu outdoor aktivnosti sa drugih destinacija na PP Orjen.

- Realizovano je više promotivnih pješačkih tura za ljude iz HN a sa istim turama planiramo da nastavimo i sada u podsezoni. Realizovane su manifestacije sankanje na Orjenu koje je izaazvalo veliko interesovanje i premašilo sva očekivanja koje nismo mogli ni da zamislimo u tom momentu, kao i edukativno zabavna tura „Alisa na Orjenu“ koja se sastojala od do tada neviđenog performansa u prirodi gdje su zaposleni pokazali nevjerovatnu kreativnost i kostimirani kao pravi glumci proveli veliki broj djece kroz bajku Alisa u zemlji čuda u okruženju PP Orjen. Realizovana je sada već tradicionalna manifestacija koju realizujemo u saradnji sa mz Kameno „NOĆ NAD BOKOM PO MJESEČINI“ koja je ujedno i nagrađena zlatnom medaljom na Novosadskom sajmu turizma početkom ove godine.
- Saradnja sa Planinarskim klubovima je takođe podignuta na viši nivo pa sada imamo i određene podatke o posjeti u okviru akcije koje samostalno ili uz našu podršku organizuju. Tako smo tradicionalno podržali akciju PK Subra NOĆ PUNOG MJESECA, a sa

AK Niskogorci imali veoma dobru saradnju u organizaciji lige u trail trčanju koju organizuju kako na teritoriji našeg PP Orjen tako i na širem prostoru Hercegovskog zaleđa.

- Realizovan je plan u vezi obilježavanja značajnih međunarodnih datuma pa smo u PP Orjen između ostalog imali akcije čišćenja za Međunarodni dan planete zemlje gdje smo imali veoma dobru saradnju sa NVO koje u fokusu aktivnosti imaju ekologiju, obilježavanje istoriskih datuma kao što je obilježavanje godišnjice Kotobiljske bitke, kao i obilježavanje gdje smo mnoge međunarodne datume vezane za životnu sredinu obilježavali objavljivanjem prigodnih naučnih tekstova a jednom prilikom smo u saradnji sa eko sekcijom OŠ Dašo Pavičić objavili prigodan kratkometražni film koji je osmislila i napravila učenica iste škole. Dalje je organizovano više edukativno pješačkih tura.
- Postavljen je i opremljen kiosk za pružanje informacija i prodaju suvenira na šetalištu 5 danica i u narednoj sezoni očekujemo benefite u vidu posjete turista koji do sada kada dođu u HN nisu imali informaciju o bogatstvu zaleđa HN.

7.3.Servisne informacije

Pružanje informacija turistima, registracija i praćenje turističkog prometa i sprovođenje drugih aktivnosti vezane za ocjenjivanje kvaliteta turističkog proizvoda na području PP Orjen.

Zaključak

Od početka rada uprava Parka je funkcionisala u skladu sa ovlašćenjima koja su proizašla iz Zakona o zaštiti prirode i Odluke o proglašenju Parka. Sve poslove i procedure koje je Park radio sprovedene su skladu sa zakonskim propisima.

U skladu sa prirodnim vrijednostima koje su definisane Studijom zaštite za Park prirode Orjen nije zabilježeno ni jedno odstupanje pa se prema tome može konstatovati da su vrijednosti ostale nepromijenjene.

[Handwritten signature]
VD. izvršne direktorice
Vuković Bojana

AGENCIJA ZA RAZVOJ I ZAŠTITU ORJENA DOO

IZVJEŠTAJ O PRIHODIMA I RASHODIMA OD 01.01. – 31.12.2022. GODINE

PRIHODI

Iznos €

prihodi od parka prirode - ture	3900.00
prihodi od eko štanda	380.70
prihodi od ulaznica u Avanturističkom parku	9505.80
prihodi od pića i snack-ova	748.70
budžetska sredstva Opštine Herceg Novi	148618.54
prihodi od donacija, subvencija, premija i sl.	21865.68
prihodi od donacija datih od Turističke organizacije	7860.00
prihodi iz ranijih izvješt. Perioda naknadno utvrđeni	9.58
ukupno	192889.00

RASHODI

troškovi kancelarijskog materijala	367.03
troškovi materijala za održavanje higijene	139.12
troškovi nabavne vrijednosti sitnog inventara	1324.51
troškovi goriva i energije	3111.82
troškovi doprinosa za PIO/zaposleni	21045.71
troškovi doprinosa za obez. od nezaposlenosti/zaposleni	697.65
troškovi poreza zarade red.rad	1341.99
troškovi neto zarade	112851.78
troškovi neto zarade za rad nedeljom	184.12
troškovi neto zarada u drugoj smjeni	331.01
troškovi naknade za bolovanje do 60 dana	1018.20
troškovi naknade za bolovanje preko 60 dana	624.06
troškovi neto zarada porod	2025.41
troškovi doprinosa za PIO/poslodavac	7696.97
troškovi doprinosa od nezaposlenosti/poslodavac	697.65
troškovi doprinosa privrednoj komori/ poslodavac	376.77
troškovi fonda rada/ poslodavac	279.88
troškovi doprinosa za rehab. invalid. lica/ poslodavac	475.80
troškovi prireza na porez za redovan rad/ poslodavac	185.78
ugovor o djelu/ neto	380.00
troškovi neto naknada za ugovor o djelu	300.00
trošak poreza za ugovor o djelu/ prijavljeni na PIO i zdr.	44.58
trošak poreza za ugovor o djelu/ nisu prijavljeni na PIO i zdr.	41.92
troškovi dnevnica za sl. putovanje u zemlji	45.00

troškovi dnevnica za sl. putovanje u inostranstvu	1435.70
troškovi prevoza javnim prevoznim sredstvima na sl. putu	114.50
troškovi telefona	494.76
troškovi usluga održavanja	4007.47
troškovi usluga održavanja osnovnih sredstva - mašina i opreme	1740.13
troškovi reklame i propagande u zemlji	804.45
troškovi reklame i propagande u inostranstvu	400.00
troškovi amortizacije	1325.66
troškovi knjigovodstvenih i drugih intelektualnih usluga	2587.22
troškovi usluga notara	26.03
troškovi reprezentacije	1303.84
troškovi reprezentacije - objekat 1	230.08
troškovi reprezentacije - apartmani boka gardens	69.02
troškovi osiguranja ostali	586.93
troškovi platnog prometa	511.78
troškovi članarina poslovnim udruženjima	500.00
troškovi poreza na promet motornih vozila	127.15
troškovi ostali nematerijalni	2291.77
troškovi takse (državne i sudske)	115.00
troškovi sponzorstva	150.00
troškovi registracije vozila	396.19
troškovi donacija i pomoći	400.00
troškovi putarine i carinskih terminala	33.86
troškovi kamata po obračunu poreskog organa	534.86
troškovi ambalaže	4.82
troškovi nedokumentovani - razni	1375.01
ukupno	177152.99